

SØMUSENE OG KORSRIDDERNE

KAPITEL 2

Ulla Asgaard og Richard Bromley

Korsridderne forlod Rhodos i 1522 (Varv 1996,2). Sejrherreren i striden, den unge sultan Soliman den Første (senere kaldet den Magnifike), sagde da om den 70-årige stormester Villiers de l'Isle Adam: 'Det er ikke uden smerte, at jeg tvinger denne kristne til i hans alder at forlade sit hjem'. I otte år efter fordrivelsen drev korsridderne rundt i Middelhavet og ernærede sig af sørøveri mod tyrkiske handelsskibe. Deres slanke galejer var i hurtighed og nærkamptechnik de tyrkiske langt overlegne. Ridderne nassede også i perioder på de europæiske fyrstehuse, hvor de forgæves søgte at tigge sig til et stykke land at slå sig ned på. De var ikke populære. De høje idealer fra korstogenes tid var forlængst gået i forfald. De var ikke længere læger og sygeplejere først og krigere næst. De var arrogante og pragtlystne. De fleste havde glemt deres kyskhedsløfte.

I 1530 tilbød kejser Karl den Femte dem den Maltesiske Øgruppe (Malta, Gozo, Comino, Filfna og nogle ubeboede skær). Desuden kunne de få havnebyen Tripoli på Nordafrikas kyst - den gang en betrængt kristen udpost i det tyrkiske imperium. Ridderne havde ellers sat næsen op efter en af de Baleariske øer - helst Mallorca! Ni kommissærer blev sendt af sted for at inspicere de fattige, tørre øer. Deres rapport var langt fra begejstret, det eneste plus var de gode, dybe naturhavne på Maltas østkyst. De l'Isle Adam modtog nølende tilbudet, der var jo ikke noget at vælge imellem.

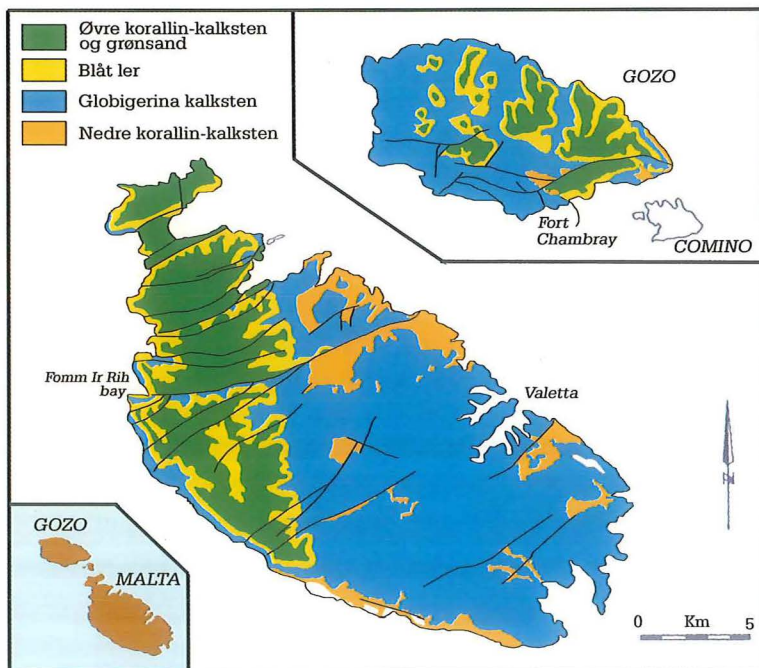
Ridderne fandt nu, at de skulle dele øerne med en fattig bondebefolkning af arabisk oprindelse med et arabisk sprog, men glødende katolikker. Dertil kom en overklasse stammende fra italienske og spanske fyrstehuse, medens korsridderne var domineret af fyrstesønner fra tre sydfranske regioner. Den italiensk - spanske overklasse trak sig tilbage til de gamle befæstede byer inde i land - især M' dina på Malta. Imedens tog de søfarende riddere sig af den østlige komplicerede naturhavn med dens forfaldne borg Skt. Angelo, gav sig i kast med nye befæstninger og fortsatte det lukrative sørøveri mod de tyrkiske skibe.

En indkomst, der deltes af riddere og maltesere, var indsamling og salg af souvenirs og talismaner i form af forstenede hjårtænder - Glossae Petrae (stentunger) eller Linguae Melitense (Malta-tunger) eller Linguae Sancti Pauli (ifølge et fromt sagn skulle Skt. Paul være strandet på Malta, han blev forfulgt af nogle slanger, hvis tunger blev til sten). De største og dyreste var tænderne af

Chacarodon megalodon. En af Niels Stensens (Steno's) berømte anatomiske afhandlinger omhandler dissektion af et hoved af den store hvide haj ('Jaws') *Chacharodon* sp. i 1667. Heri påvises for første gang, at de store *Glossae Petrae* fra Malta er tænder af hajer. Senere i det 17. århundrede blev Maltas andre berømte fossiler - nemlig søpindsvinene - omtalt i italienske afhandlinger.

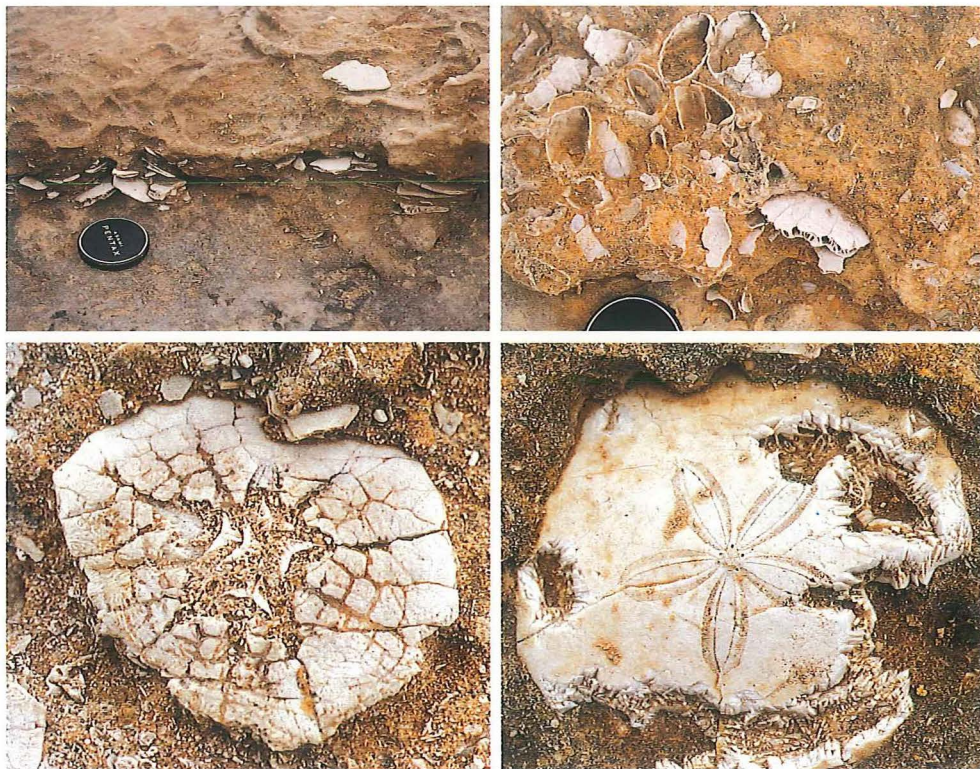
På Rhodos var forstenede søpindsvin sjældne, og deres gravespor blev først genkendt som sådanne i sidste del af det 20. århundrede. På de Maltesiske Øer er situationen omvendt, her vrirler det med velbevarede gravende søpindsvin, medens spor, der kan tilskrives dem, endnu ikke er påvist! Selvom kalkstenene, ridderne byggede deres huse og befæstninger af, rummede søpindsvin, er der intet, der tyder på, at de fandt dem værd at samle og omsætte i penge som med hjattænderne. Først i det 19. århundrede fandt maltesiske søpindsvin i tusindvis vej ind i naturhistoriske museer i Europa. På Zoologisk Museum i København findes fra denne periode en meget fin samling af perfekte eksemplarer blandt andet hjembragt af professor Japetus Steenstrup.

Figur 1 viser et geologisk kort over de Maltesiske Øer. Opbygningen er meget simpel. En lagpakke af tertiære marine kalksten og mergler blev aflejret på en undersøisk højderyg løbende mellem Sicilien og Tunis. Senere forkastninger løber for det meste fra nordøst til sydvest. De ringformede strukturer, der især ses på Gozo, skyldes indstyrtninger af store huler.

Figur 1. Geologisk kort over de Maltesiske Øer.

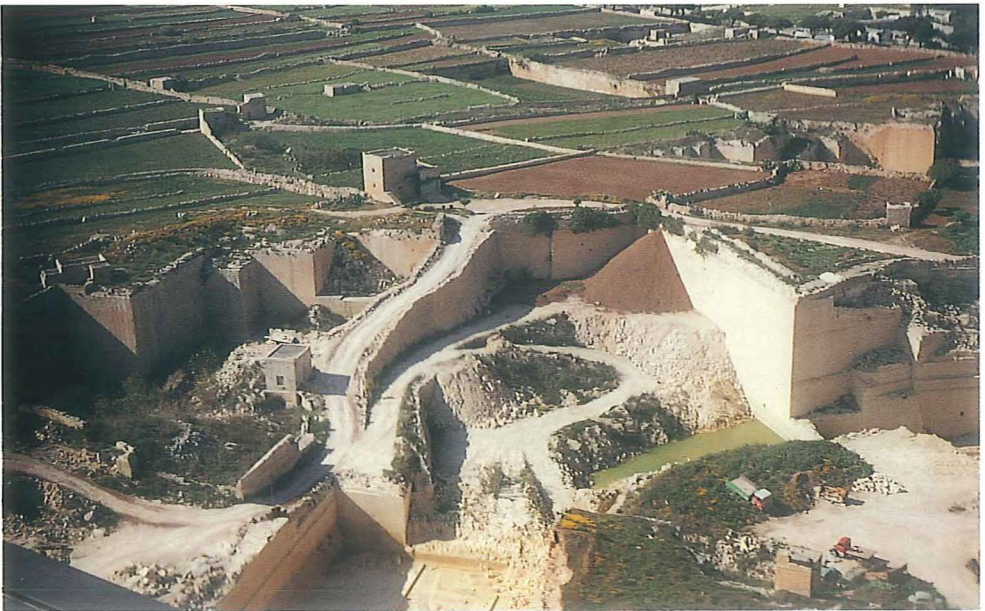
Nedre koralline kalksten er af Øvre Oligocæn alder. På Gozo's vestkyst ses op til 140 meter høje klinter. I den nederste del af formationen er der massive, finkornede kalksten med foraminiferer og kalkskeletter af koralline rødalger. Lokalt ses pletrev med koraller, der her og der er intensivt borede af daddelmuslingen *Lithophaga*. Mod toppen af formationen blev forholdene dårlige for de koralline alger, og det nu grove skalgrus kan vise tydelig krydslejring. Sanddollaren *Scutellum*, der findes gennem hele formationen, optræder her nærmest konglomeratisk i toppen - det såkaldte *Scutellum*-lag (figur 2). Nedre koralline kalksten synes mod vest at være aflejret i et lavt, marint miljø med mulighed for koralvækst. Talrige store algeboller (rhodolither) voksede rullende frem og tilbage i bølgebevægelsen på ganske lavt vand. De østlige sedimentter er derimod aflejret på dybere, mere roligt vand.

Figur 2. Scutella-laget. Toppen af nedre Koralline kalksten. Dwejra Point, Gozo. Øverst til venstre: Lodret snit. Skala 5 centimeter. Øverst til højre: Lagflade med Scutella og Eupatagus. Nederst: 2 eksemplarer af Scutella. Læg mærke til Aristoteles-lygten (tandapparatet) og støttestykkerne inde i disse sanddollar. De største er 12 centimeter lange.

Figur 3. Karraba, Malta's vestkyst, set fra syd. Den nærmeste, lille halvø er øverste del af Globigerina kalksten. Toppen af halvøerne i baggrunden krones af øvre Koralline kalksten. Mellem de to kalkstensbænke Blå ler og Grønsand.

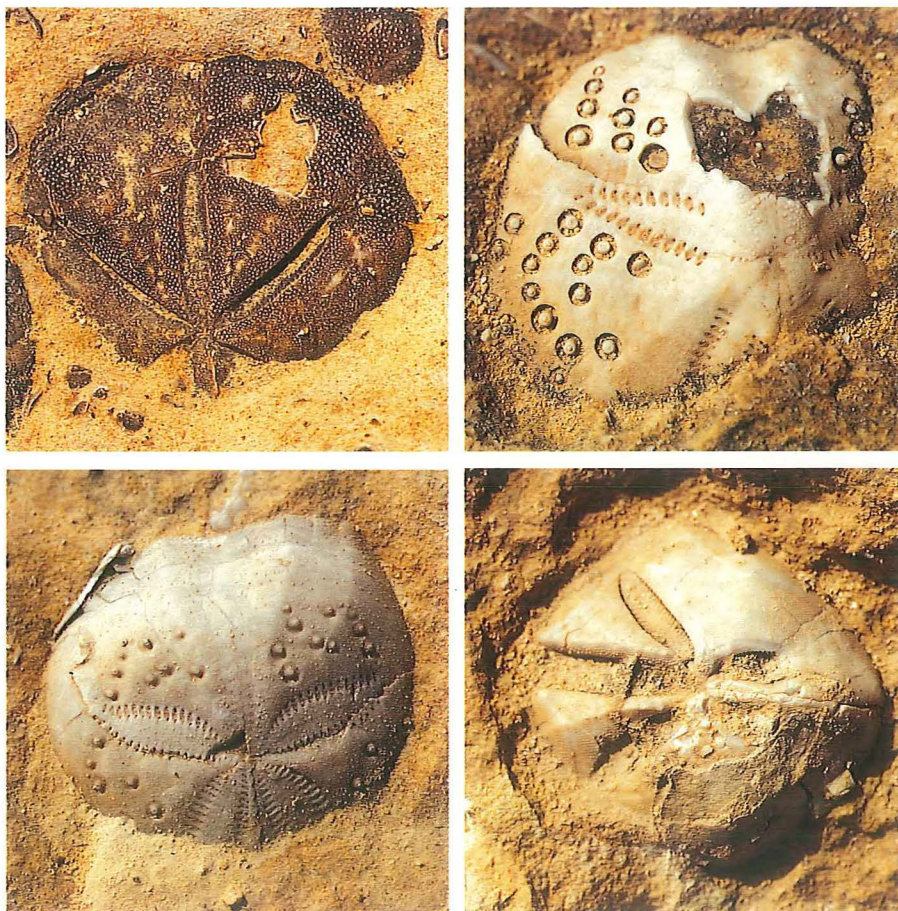
Figur 4. Brud for bygningssten i Globigerina kalksten nær Luga, Malta.

De følgende formationer er alle af nedre til Mellem Miocæn alder, det vil sige at de blev aflejret før den messinske episode, hvor Middelhavet blev tørlagt for en periode, siden har de Maltesiske Øer ikke været havdækkede.

Globigerina kalksten (figur 3-7) er opkaldt efter en planktonisk foraminifer, der sammen med andre slægter danner et finkornet, stærkt bioturberet sediment med krebsdyr-gravegangene *Ophiomorpha* og *Thalassinoides* (figur 5). Der er imidlertid endnu ikke fundet selv brudstykker af sømusgravegange - de senere meterdybe krebsdyrgravegange synes at have udslettet dem. Der er ingen mangel på velbevarede sømus som *Schizaster* og *Hemiaster*, der er i stand til at grave ca. 25 til 30 cm ned i finkornede sedimenter. Andre sømus er *Eupatagus* og *Brissopsis*. Almindelig er også den store, sanddollar-lignende, lavt gravende *Echinolampas* (figur 6). *Globigerina* kalkstenen er flødefarvet i frisk tilstand, og den er den almindelige bygningssten på øerne. Ligesom med vor hjemlige bryozokalk kan den nemt saves ud i blokke, hvis overflader hærder når de udsættes for atmosfæren påvirkning. Det meste af kalkstenen synes at være afsat på 40 til 150 meter. De mange planktoniske foraminiferer er drevet ind fra det mere åbne og dybe hav. Den 23 - 207 meter tykke lagserie deles naturligt op i tre underafdelinger - en nedre, mellem og øvre, der skilles af to fosfatiserede hærkningshorisonter, der til dels er opbrudt til fosforit-konglomerater. De repræsenterer en længere sedimentationsafbrydelse i forbindelse med en sænkning

Figur 5. Den stærkt bioturberede *Globigerina* kalksten. Centralt i billedet en *Ophiomorpha* gravegang. Skala 5 centimeter.

Figur 6. Øverst til venstre: Basis af øvre Globigerina kalksten med fosfatiseret sømus. Øverst til højre: Lovenia fra nedre Globigerina kalksten. Nederst til venstre: Eupatagus og til højre Schizaster begge fra nedre Globigerina kalksten. Rdm II-Qammieh, Malta. Alle sømus er lidt under naturlig størrelse.

af havniveauet. Konglomeraterne indeholder fosfatiserede enkeltkoraller, mollusker og sømus; men de er især kendt for de fine hjættænder - især dem fra *Chacharodon*.

Det blå ler viser indenfor en meter et omslag fra den næsten hvide *Globigerina* kalk til en lys til mørk båndet, gråblå mergel med op til 30% kalk. I den øverste del findes mange goethit (et jernmineral) konkretioner blandt andet med sømuse *Schizaster* med rester af pigbeklædning; men der findes også knoglestumper af hvaler, sæler og søkøer. Det blå ler når en maksimal tykkelse på 65 meter på nordøst Gozo og den nordligste del af Malta. Formationen tolkes som et åbent,

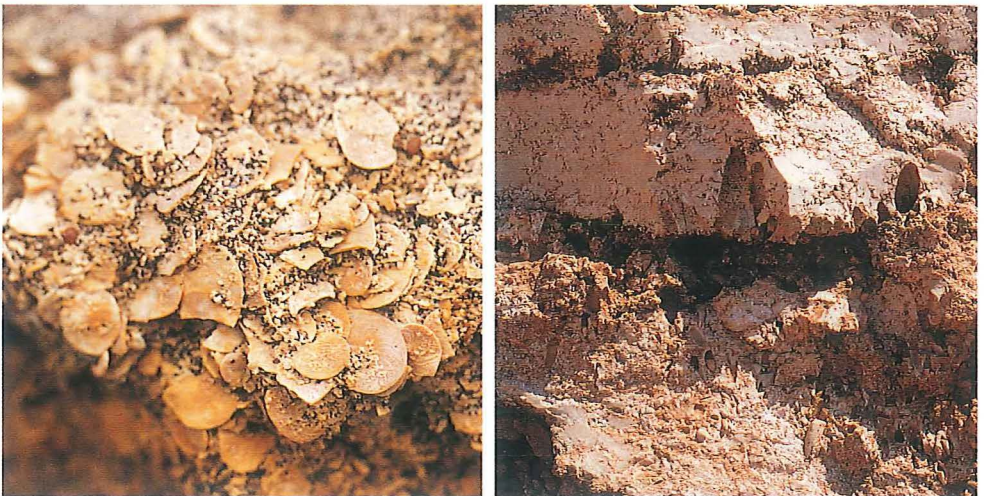
marint miljø med dybder op til 150 meter ved basis - aftagende til lidt under 100 meter mod toppen.

Grønsand er et bioklastisk, glaukonitholdigt kalksand, der er meget lidt cementeret. Det forvitrede sand fremtræder rustfarvet på grund af jernforbindelser fra den grønne glaukonit. Den maksimale tykkelse af 11 meter nås lokalt på Gozo, på resten af øerne er tykkelsen normalt omkring 1 meter. Grønsandet er intenst bioturberet blandt andet af dybe krebsdyrgravegange, der i væggene er forstærkede med linsestore foraminiferskaller (figur 7). Af søpindsvin er lavt gravende *Clypeaster* og *Echinolampas* til stede, medens de dybt gravende sømus ikke har brudt sig om sandet. Aflejringsmiljøet var lavvandet med tilførsel af eroderet materiale udefra.

Øvre koralline kalksten - den sidste marine aflejrings på øerne - ligner meget den nedre i farve og indholdet af koralline alger samt pletrev med koraller. Den danner ligeledes høje klinger (figur 3 og 7). Den største tykkelse på 160 meter er målt på Vestmalta. Kalkstenen viser tiltagende turbulens i vandbevægelsen op gennem lagserien og slutter med en deltasekvens med krydslejrning, og en enkelt stromatolitbænk (stromatolit. algemåtte) varsler landfasen.

Aflejringer fra Kvartær findes i huler og sprækker i kalkstenene. Herfra er beskrevet en stor fauna af pattedyr, blandt andet dværgelefanter.

Korsriddernes videre skæbne: Under en serie af udelige stormestre gik det ned af bakke for ordenen. Reformationen, der kom til at præge det nordlige Europa, førte til, at den engelske og tyske del af ordenen blev opløst. Tripoli

Figur 7. Venstre: Grønsand med linsestore foraminiferer. Il Gelmus, Gozo. Højre: Øvre koralline kalksten. Korall- og algerev boret af daddelmuslinger. Boringerne er ca 12 cm lange. Tat Tomna. Nord-vest Malta.

blev tabt. I 1557 blev Jean de la Valette valgt til stormester. Han var flådens admiral, og havde som ung ridder kæmpet for Rhodos. Han havde overlevet en tid som galejslave hos tyrkerne. Som kriger, strateg og statsmand var han jævnbyrdig med Soliman den Magnifike. De Valette bragte disciplinen og idealerne tilbage. Han forudså et snarligt angreb fra tyrkerne. I løbet af 7 år blev naturhavnene yderligere befæstet, og mod landsiden blev der bygget grave og palisader.

Det tyrkiske imperium strakte sig nu over hele den nordafrikanske kyst og fra Lilleasien over Balkan til Ungarn. Soliman kunne ikke længere ignorere den lille gedehams midt i sejlruten fra øst til vest. I 1565 stævnede den tyrkiske flåde mod de Maltesiske Øer, men de var ventede. To 70-årige hærførere, der i alt var jævnbyrdige stod overfor hinanden. Historien om belejringen er særdeles veldokumenteret, men hører ikke hjemme her. Tyrkerne sejlede hjem igen efter ca. 1/2 års belejring. Der var ikke mange riddere tilbage, men de havde holdt stand. Gradvis smuldrede ordnen, den havde overlevet sig selv. I 1798, da Napoleon den Første erobrede øerne, trak de sidste, meget verdslige riddere sig tilbage til det sydlige Frankrig og forfaldt til frimureri. I 1814 blev øerne erobret af Storbritannien og naturhavnene ved Valetta blev siden base for Middelhavsflåden. Under 2. Verdenskrig blev øerne igen udsat for belejring og led under ca. 1000 luftangreb. Det kun 316 kvadratkilometer store område blev i 1964 en selvstændig stat.

ANBEFALING OG ADVARSEL

Hvis det her har givet læseren lyst til at tage til Malta, så kan vi varmt anbefale det. Befolkningen er venlig og gæstfri. De lidt ældre taler engelsk og er pro-europæiske, på trods af en socialistisk regerings mangeårige forsøg på at trække befolkningen i en pro-arabisk retning (mange højtuddannede maltesere arbejder for eksempel i Tunis, hvor lønnen er højere end hjemme). Malta har også en meget spændende arkæologi. Hvis I holder af fugle, så tag ikke til øerne i træksæsonen for de små finker. På trods af forbud og pres fra internationale dyrebeskyttelsesorganisationer fanges fugle stadig i store net eller skydes med hagl, når de lokkes ned af blindede finker, der synger fra diminutive bure på høje pæle, medens jægeren er skjult i et stenskillerhus. Standser man og ser på denne jagt, bliver jægeren yderst aggressiv!

Det er forbundet med fængselstraf at blive grebet med fossiler eller arkæologiske stykker på sig. Så man må nøjes med fotosafari!

Der findes engelske guidebøger til øernes geologi - her i kronologisk rækkefølge: Pedley, House og Waugh 1976: The Geology of Malta and Gozo. Proceedings of the Geologists' Association, London, 87: 325-341. Pedley and Waugh 1976. Easter Field Meeting to the Maltese Island. Proceedings of the Geologists' Association, London, 87: 343-358. Bosence, Pedley & Rose 1981, Field Guide to Mid-Tertiary Carbonate Facies of Malta. Palaeontological Association, London, 88 sider.